

DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-37-81>

УДК 331.556.4

ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОВЕРНЕННЯ МІГРАНТІВ В УКРАЇНУ

PROBLEMS AND PROSPECTS OF RETURNING MIGRANTS TO UKRAINE

Гайдуцький Андрій Павлович
доктор економічних наук, професор,
Державний торговельно-економічний університет

Gaidutskyi Andrii
State University of Trade and Economics

Після початку повномасштабного вторгнення Росії в Україну за кордоном опинилися мільйони українських громадян, які були змушені тікати від війни. Кожен місяць перебування наших біженців за кордоном посилює ризик того, що додому вони не повернуться. А відновлення України без достатньої кількості робочих рук, навіть за наявності грошей, неможливе. В статті проаналізовано актуальні статистичні дані вимушеної міграції, ступінь загрозовості нинішньої міграційної хвилі, шляхи та способи повернення українців, що виїхали. Автор піднімає питання про доцільність залучення іммігрантів з інших країн для усунення дефіциту робочої сили.

Ключові слова: трудова міграція, війна, повернення мігрантів, економічний розвиток, біженці.

The present article is devoted to the analysis of the current state of the scale of Ukrainian migration, the negative consequences it entails, and how to overcome them by developing mechanisms to encourage the return of migrants to Ukraine. Statistics show that every year the net outflow of Ukrainians abroad is 400 thousand. The trend of long-term labour migration or full emigration in general, which has increased in recent years, will increase sharply after the war. The key question is "How many Ukrainians will return?" is extremely important for the post-war economic recovery. After the start of a full-scale Russian invasion of Ukraine, millions of Ukrainian citizens were forced to flee the war. Every month our refugees' stay abroad increases the risk that they will not return home. And the restoration of Ukraine without sufficient labour, even with money, is impossible. The article analyzes the actual statistical data of forced migration, the degree of threat of the current migration wave, and the ways and means of returning the Ukrainians who left. The author raises the question of the expediency of attracting immigrants from other countries to eliminate labour shortages. For this purpose, the experience of foreign countries in attracting labour migrants, as well as the use of local transfers for development, was considered when searching for correct solutions to the problem. The necessity to attract not only Ukrainian labour migrants but also foreign citizens, in particular in the post-Soviet space, is justified in order to implement strategic plans for the country's reconstruction after the Russian invasion. The directions of migration policy are suggested, according to the author, all programs for attracting migrants should be divided into 2 groups – programs for Ukrainian migrants and programs for foreign migrants. In particular, programs for Ukrainians should be aimed primarily at attracting their remittances for economic development, and a program for foreigners should be aimed at attracting workers to work in the country. The result of such programs can make a great contribution to the development and recovery of Ukraine's national economy.

Keywords: labour migration, war, return of migrants, economic development, refugees.

Постановка проблеми. Проблема втрати трудового потенціалу країни, що спричинені масштабною трудовою міграцією та виїздом за кордон мільйонів українських громадян у пошуку притулку через військові дії, особливо гостро проявляється сьогодні, коли держава вже планує відбудову та відновлення після війни. Питання забезпеченості країни робочою силою є критично важливим для еконо-

міки, про що свідчить досвід іноземних країн, які проводять систематичну та злагоджену політику залучення іммігрантів для покриття дефіциту робочої сили на власних ринках праці. Україна суттєво програє іншим країнам у залученні кадрів, перш за все через практичну відсутність державної міграційної політики. Концентрація на вирішенні поточних проблем і відсутність стратегічного планування

може дуже дорого коштувати економіці, тому вже зараз необхідно розробляти механізм повернення трудових мігрантів, біженців та залучення іноземних працівників в Україну. Головна роль в цьому процесі належить державі, яка повинна створити сприятливі умови для такого «повернення», стимулювати бізнес та органи місцевого самоврядування також брати участь у цьому процесі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Міжнародну трудову міграцію українців досліджували широке коло науковців, зокрема, Е.М. Лібанова, а також міжнародні організації, представництва яких функціонують в Україні та Державна служба статистики. Оцінку потреб трудових ресурсів, вплив трудових мігрантів на розвиток економіки та мотиваційні механізми стимулювання залучення мігрантів активно вивчають вчені тих, країн, які дуже гостро відчувають дефіцит робочої сили, наприклад, Канада та Польща. Водночас ще практично немає робіт, присвячених розробці конкретних механізмів повернення трудових мігрантів в Україну та залучення іноземної робочої сили.

Мета статті – визначити пріоритетні методи та способи повернення українських мігрантів в Україну та залучення їх коштів для розвитку економіки. Обґрунтувати доцільність та необхідність таких заходів.

Виклад основного матеріалу. Міграція населення в основному приносить користь суспільству, а не проблеми, оскільки це такий само об'єктивний і закономірний процес, як і міграція капіталу. Але для України це виявилось проблемою, оскільки влада не запроваджує політики збалансування відпливу емігрантів за рахунок припливу іммігрантів. Ще 2019 року уряд України поррахував, що чистий відплив українців за кордон становить близько 400 тисяч чоловік на рік. А нещодавно система даних OpenDataBot повідомила, що 2021 року 581 тисяча українців не повернулися на Батьківщину. Водночас приплив іммігрантів залишається на вкрай низькому рівні – залежно від року це лише 30–60 тисяч осіб (включаючи тих, кому дали дозвіл на тимчасове проживання). І це дійсно проблема для всіх економічних суб'єктів: для роботодавців – це дефіцит робочої сили, для бізнесу – менший споживчий попит на товари та послуги, для економіки – менше підприємців та інвесторів, для влади – менше платників податків.

Питання стосовно запровадження обмежувальних заходів періодично обговорюється

широким колом експертів, політиків та органами державної влади. Хоча як доводить сучасний міжнародний досвід, практика обмеження не дає бажаних результатів, та викликає хвилю обурення у суспільстві.

Демократичний світ побудований на політиці стимулювання, а не на обмеженні, особливо прав і свобод. Запровадження безвізу з ЄС у 2017 році, а також відкриття авіаринку для лоукостів у 2018-му значно спростили пошук роботи і вдєсятеро здешевили вартість перельотів на роботу за кордон. Експерти ще 2014 року попереджали, що через ці кроки з України виїде понад 3 мільйони осіб. То чи правильно тоді вчинила влада? Звичайно. Але ж одразу, з лібералізацією умов виїзду населення, потрібно було розробляти відповідні програми із спрощення залучення іммігрантів з інших країн і повернення українців. Усі країни саме на цьому фокусуються.

Наприклад, з Канади щороку мігрують 50–100 тисяч осіб. Але ж держава не здійснює паніки з цього приводу, натомість планує залучення іммігрантів і розробляє відповідні мотиваційні програми. Зокрема, на 2022 рік урядом Канади встановлено план із залучення близько 430 тисяч осіб.

Порівнюючи українську міграційну політику з іншими країнами, бачимо, що Україна суттєво програє у боротьбі за трудові ресурси. Першопричиною є той факт, що Україна не проводить щорічної або хоча б періодичної оцінки потреб економіки в робочій силі. На сьогодні не відомо, скільки і яких саме трудових ресурсів потрібно економіці. Багато інших країн здійснюють таку оцінку, а значить, розуміють масштаб дефіциту трудових ресурсів і запускають програми із залучення іммігрантів. До прикладу Канада, де вже давно налагоджено систему з оцінки потреб у робочій силі, в тому числі у мігрантах. У Канаді усі, хто зацікавлений у додатковій робочій силі (бізнес, соцслужби, муніципалітети тощо), подають свої заявки до державних територіальних округів, ті – провінціям, а провінції – Міністерству з питань справ іммігрантів, біженців і громадянства, яке формує трирічний план із залучення іммігрантів. На 2022 рік цей план становить приблизно 430 тисяч осіб. В Україні ж на 2022 рік план (так звана імміграційна квота, затверджена урядом) передбачає лише 8,4 тисячі осіб, тобто приблизно в 50 разів менше. Це при тому, що чисельність населення в Канаді і Україні майже однакова.

З початку повномасштабної війни, за даними Міжнародної організації з міграції

Україну покинуло майже 4,2 млн. осіб. Біженців зараз фактично приймають ті ж країни, які вже багато років мали програми із залучення трудових ресурсів – Польща та Німеччина. Завдяки тому, що вони мають значний досвід масштабного припливу мігрантів протягом короткого періоду часу, їхні економіки вже «вміють» швидко приймати й абсорбувати іноземців. Головну роль відіграє готовність відповідних служб (прикордонної, міграційної, соціальної) зробити швидко і клієнтоорієнтовану алокацію мігрантів. А далі населення і бізнес «розподілять» усіх мігрантів між собою. Це якраз той випадок, коли «непомітна рука» ринку все зробить через центри зайнятості, корпоративні рекрутингові канали або просто через знайомих. Адже дефіцит робочої сили наростає з кожним роком. За даними міністра економіки Німеччини Роберта Хабек, тільки 2022 року потреба країни в робітниках становить 300 тисяч, а до 2030 року -5 мільйонів чоловік (наростаючим підсумком). У Польщі аналогічна ситуація: за даними PwC, до 2025 року додаткова потреба в робочій силі становитиме 1,5 мільйона чоловік.

Звичайно, уряди різних країн конкурують за мігрантів. Для Польщі конкурентом номер один за українських мігрантів є Німеччина, тому польська влада продовжує лібералізувати умови працевлаштування українців. У Польщі з січня 2022 року для отримання посвідки на постійне проживання вже не потрібні документи, які підтверджують наявність місця проживання та джерела доходу. Натомість достатньо буде документа, який підтверджує, що іноземець отримує дохід не нижче мінімальної зарплати (близько 660 євро на місяць). Також іноземці вже можуть працювати у Польщі без дозволу на роботу, а лише на підставі заяви роботодавця про намір доручити виконання робіт чи послуг іноземцю. Польща навіть лібералізувала умови працевлаштування іноземців на стратегічних підприємствах країни.

На даний момент багато країн надають довгострокові мігрантські візи та можливість не повертатися в Україну через 90 днів, а продовжувати працювати, що, на нашу думку, має позитивний вплив на економіку. Зараз, під час воєнного стану, важливо, щоб якомога більше людей заробляли кошти та утримували свої домогосподарства. Адже в перший місяць після початку війни близько половини населення залишилося без роботи. Міграція – це спосіб тимчасово зняти тягар із державного бюджету на утримання безробітних і

боротьбу з її наслідками, а фінансові ресурси сконцентрувати на воєнних видатках заради перемоги. Міграція – це *smoothfactor*, який нівелює, згладжує проблеми, які з'являються в економіці. Цю роль міграція вдало виконала і в епоху бідності 1990-х років, і у фінансову кризу 2009 року.

Для економіки українські мігранти приносять користь, і головна з них – стабільність національної валюти. Адже інвестиції в Україну є невеликими, а імпорт суттєво перевищує валютну виручку від експорту. Наприклад, тільки за 2019–2021 роки завдяки переказам мігрантів сальдо платіжного балансу становило плюс 8 мільярдів доларів США. Без цих таких трансфертів сальдо балансу було б від'ємним і дорівнювало б мінус 30 мільярдів доларів. Міграція також допомагає знизити рівень бідності і зменшити кількість безробітних. Просто в нас цим займається так звана непомітна рука ринку, яка допомагає владі зменшити навантаження на бюджет. А в багатьох країнах цим займається сама влада, тому що розуміє, які проблеми може вирішити тимчасова еміграція. В деяких країнах влада організовано відправляє групи своїх громадян на роботу за кордон з метою підвищення їхніх доходів і зростання переказів на батьківщину.

Тому, можна констатувати той факт, що влада зацікавлена у вирішенні проблем із безробіттям і бідністю людей. А міграція – це лише механізм розв'язання цієї проблеми. Адже якщо вирішити проблему у такий спосіб, то влада вивільняє колосальні ресурси на розвиток інфраструктури, допомогу іншим групам населення, а у випадку України – на фінансування воєнних дій проти агресора.

Вирішуючи поточні проблеми, державі необхідно розробляти і стратегічні плани повернення українців на Батьківщину, адже для відбудови економіки країні необхідно буде значна кількість трудових ресурсів. В цьому плані ми можемо звернутися за досвідом до зарубіжних країн. Десятки країн світу, зокрема Індія, Пакистан, Філіппіни, Індонезія, Мексика, Шрі-Ланка, створили спеціальну інфраструктуру з підготовки і тимчасового виїзду на роботу людей, які мають у цьому потребу або бажання. При цьому там влада «озброює» виїжджаючих мігрантів юридичними, банківськими, страховими, іпотечними інструментами, щоб тримати з ними зв'язок протягом їхнього міграційного циклу і потім стимулювати їхнє повернення на батьківщину. У цих країнах влада має інформацію про 99% своїх мігрантів, а тому може пропонувати їм відпо-

відні програми повернення. В Україні понад 90% емігрантів є «нелегальними» для органів влади, – у 2020 році з понад 5 мільйонів українців за кордоном лише близько 450 тисяч осіб перебували на консульському обліку в країнах працевлаштування. Тобто загалом ми про них майже нічого не знаємо.

Центральна влада повинна працювати за трьома напрямками: з місцевою владою, бізнесом і мігрантами. Необхідно концентруватися не тільки на біженцях, а й на трудових мігрантах, які працюють за кордоном протягом тривалого часу.

Передусім центральна влада має запропонувати містам і об'єднаним територіальним громадам фінансові та регуляторні інструменти, які стимулюватимуть їх розробляти і впроваджувати такі програми. Тим паче що кожна місцева влада зацікавлена в розвитку своєї громад.

Також робота має вестися з бізнесом, оскільки бізнес, а не влада, створює робочі місця і платить за них більшість податків. Потрібні мотиваційні програми щодо працевлаштування саме тих, хто готовий повернутися. Щодо програм із самими мігрантами, то вони мають мотивувати до переказу більшої частини їхніх доходів і формування заощаджень в Україні з подальшим придбанням якихось активів чи розвитку підприємництва. А це вже шлях і до повернення самих мігрантів. Бо якщо в них в Україні немає ні роботи, ні заощаджень, ні якогось активу, то куди і для чого повертатися?

До того ж, існують програми, в яких участь спільно беруть усі учасники. Наприклад, у Мексиці у невеликих містах успішно реалізується соціальна програма TresperUno (3x1), спрямована на відновлення чи будівництво доріг, шкіл, лікарень. До кожного долара від мігранта уряд, штат і муніципалітет також додають по долару. Цю програму періодично розширюють до 4x1 або 5x1. Четвертий долар може дати донор (наприклад USAID), а п'ятий – приміром, фінансова установа (в Мексиці регулярно таку підтримку надає WesternUnion).

Звичайно, ініціатива щодо вибору об'єктів, які потрібно відбудувати, за мігрантами або їхніми представниками на батьківщині. Вони приходять з уже готовим проєктом до місцевої влади. В реалізації всіх трьох напрямів обов'язково мають брати участь банки як партнери проєкту (а не просто як розрахункові установи), оскільки йдеться і про клієнтів, і про фінансові ресурси. На жаль, в Україні

з чотирьох держбанків досі жоден не спеціалізується на банківському обслуговуванні мігрантів. Хоча, як я вже було зазначено вище, завдяки переказам мігрантів ми мали стабільний валютний курс до війни.

Припустимо, що роботу з відновлення країни повинні отримати тільки ті, хто виїхав, тобто українські мігранти за кордоном, але в цьому випадку відновлення в нас буде тривалим і дорогим. По-перше, ті, хто виїхав кілька років тому, вже десь працюють і, ймовірно, мають стабільну роботу, по-друге, рівень зарплат, наприклад у Чехії, є в рази більшим, ніж в Україні.

Насправді влада повинна лише надати бачення і параметри відновлення країни, а бізнес опрацюватиме варіанти виконання робіт. Саме бізнес повинен вирішувати питання пошуку робочої сили. Влада має бути лише замовником і контролером. Звичайно, деяка частина мігрантів повернеться. З великою ймовірністю бізнес прийде до влади із пропозиціями щодо залучення іноземної робочої сили, адже вона має бути недорогою і готовою до виконання робіт у короткі строки. І, можливо, знадобиться підписання відповідних міжурядових угод. Пovoєнний уряд Німеччини також залучав і громадян Туреччини і навіть Кореї на відбудову країни. Зокрема, між Німеччиною і Південною Кореєю був міжурядовий договір про залучення 20 тисяч корейців зі строком на три роки.

А ставлення до професійно-технічної освіти вже давно змінюється, адже доходи у рядових технічних фахівців часто уже є значно вищими, ніж у офісних менеджерів середньої ланки. На ринку технічних професій великий дефіцит, тому інфраструктура з профтехосвіти також покращуватиметься, – приватний капітал сюди вже заходить. Цікавим є припущення, що освітні заклади краще реагуватимуть на потреби бізнесу та будуть вмотивовані краще навчати нових фахівців, якщо вони будуть приватними або на госпрозрахунковій основі.

Не менш важливим питанням є розрахунок потреб України в іноземній робочій силі, та яким він стане у післявоєнний період. Якщо взяти за основу, що першопричиною економічного зростання є споживання, тобто саме людина є генератором зростання економіки (через придбання товарів і послуг, що виробляються бізнесом для неї), то потреба в мігрантах є сумою різниці між іммігрантами та емігрантами, з одного боку, і народженими та померлими -з іншого. Відповідно, на початок 2022 року річна

потреба в іммігрантах перевищувала мільйон осіб, оскільки на чистий відплив українців 2021 року припала 581 тисяча, а на чистий приріст смертності – 441 тисяча осіб.

Ще є підхід канадської аналітичної компанії СВоС, яка рекомендує країнам для підтримки темпів економічного зростання залучати кількість мігрантів, що дорівнює 1% від наявного населення. Для України це близько 400 тисяч осіб на рік. Тобто залежно від методу обчислення у 2021 році ми залучили тільки 3–15% від необхідної кількості мігрантів. Тому й маємо такі низькі темпи розвитку економіки. Більшість економік світу у 2021 році відновили реальні темпи зростання ВВП після «ковідного» зниження 2020-го, а Україна не змогла цього зробити.

Мігранти позитивно впливають на економіку приймаючих країн. Можна простежити пряму кореляцію між часткою мігрантів у структурі населення і рівнем розвитку країни. В середньому в розвинених країнах частка мігрантів становить близько 27% від усього населення, а в топ-10 країн світу – 37%. В Україні цей показник приблизно в десять разів менший. Але якщо говорити про вплив мігрантів на зростання ВВП, то внесок мігрантів буде набагато більшим, оскільки вони є більш продуктивними в його створенні, ніж корінне населення. 2020 року Національний банк Польщі провів дослідження щодо впливу українських мігрантів на зростання ВВП Польщі. Якщо в структурі населення Польщі українці займають близько 5%, то 2018 року вони забезпечили 13% від усього приросту ВВП, який становив 5,4%. В Україні 2018-го ВВП зріс лише на 3,4%. Тобто щонайменше 0,5% приросту свого ВВП Україна недоотримала через проживання близько 2 мільйонів українців у Польщі.

Це свідчить про те, що необхідно запроваджувати програми із залучення мігрантів в економіку України. Ще у березні 2021 року уряд затвердив Національну економічну стратегію до 2030 року, якою передбачено реалізувати економічний потенціал України на 1 трильйон доларів. З цього обсягу майже 60% потенціалу припадає на природні ресурси, перш за все на надра. Це фактично робота в так званих шкідливих 3D індустріях (dirty, difficult, dangerous). Українці не захочуть тут масово працювати, оскільки за останні роки відбулось їх масштабне перепрофілювання на торгівлю, сферу послуг і ІТ. До 80% цих робочих місць могли б зайняти іммігранти. Так було й у повоєнній Німеччині, коли практично всі

корейці були залучені для роботи у вугільній промисловості, оскільки німці не бажали там працювати.

Усі програми по залученню іммігрантів ми можемо розділити на дві групи: для українців (включаючи діаспору) і для іноземців. Принципова відмінність полягає у фокусі уваги: при роботі з українцями фокус має бути на розробці програм із залучення їхніх грошей, при роботі з іноземцями – на програмах із залучення їх самих. Оскільки, більша частина українців виїхала з метою заробити гроші чи стартовий капітал, тому залучити їх нефінансовими інструментами буде вкрай важко: будь-які пропозиції у формі «гелікоптерних грошей» від влади вони просто «проїдять» і знову поїдуть на роботу. Тому всі програми в світі для своїх етнічних мігрантів, які за кордоном, будуються за мотиваційним принципом: наприклад, переказ на батьківщину більше грошей в результаті може призвести до зниження оподаткування або отримання можливості скористатися іпотечним кредитом за нижчою відсотковою ставкою.

Тобто влада заохочує фінансово-банківський сектор створювати «програми-магніти» для залучення їхніх коштів в Україні. Відповідно, коли, ще перебуваючи за кордоном, вони в Україні накопичать певну суму грошей і активів, тобто досягнуть своїх цілей, то й самі повернуться. Щодо іноземних мігрантів, то, навпаки, програми мають будуватися з фокусом на самих мігрантів, бо вони ж нічого про Україну не знають. Іноземні мігранти спочатку мають приїхати в Україну і переконатися в її перевагах, а після цього здійснювати інвестиції. Робота з іноземцями має будуватися на сервісному підході всіх регуляторних служб. Влада повинна працювати над тим, щоб іммігрант пройшов усі стадії: спочатку він турист, потім торговець, згодом підприємець і, нарешті, інвестор. Відповідним чином будуються і програми для них.

Для того, щоб визначити, з яких країн доцільно залучати мігрантів, спочатку потрібно визначити позиціонування України, з яким ми звертаємося до потенційних мігрантів. Тобто чим ми привабливі для тих, хто хоче виїхати зі своєї чи з третьої країни? Чим Україна унікальна хоча б у своєму регіоні?

Тут цікавим може бути досвід Великої Британії. В XXI столітті вона залишилась унікальна лише одним – англійським правом. Це єдина послуга, яку вона продовжує практично монополювати експортувати на весь світ: 80% усіх міжнародних угод укладаються за англій-

ським правом. Тому ця країна приваблює найбагатших мігрантів світу, їхні капітали, в тому числі відкриття офісів їхніх корпорацій.

Щодо України, то єдине, чим ми унікальні в нашому регіоні, - це свобода. Свобода вибору, свобода ведення бізнесу, свобода висловлювання в Інтернеті порівняно з іншими пострадянськими країнами. За 30 років в Україні вже шостий президент, а в багатьох із них – тільки другий. Росія – спонсор багатьох авторитарних режимів, які досі тримаються в колишніх пострадянських країнах. А після подій із придушенням свобод у Білорусі 2020 року і Казахстані в січні 2022-го рівень авторитаризму й монополії влади в країнах цього регіону лише збільшуватиметься. Мільйони людей хочуть виїхати з цих країн. Україна повинна стати країною їхнього призначення: ми маємо позиціонуватись як країна вільних і рівних можливостей. Кажучи мовою венчурних інвесторів, Україні потрібно навчитися монетизувати свою регіональну унікальність.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Задля забезпечення стабільного розвитку економіки є надзвичайно важливим

оцінка та формування трудових ресурсів, які і повинні забезпечувати економічне зростання та реалізацію економічного потенціалу країни. Масштабна трудова міграція українців принесла значну користь для економіки, адже стала механізмом зменшення рівня бідності, безробіття та фінансового навантаження на державу, а також стабілізатором макроекономічної ситуації країни. Проте, масовий відтік робочої сили, а у зв'язку із повномасштабною війною і масовий відтік біженців, ставить під загрозу післявоєнне відновлення країни, адже для виконання стратегічних планів та програм необхідна достатня кількість трудових ресурсів. Тому держава вже сьогодні повинна знайти оптимальні рішення як для повернення українських громадян додому, так і для залучення іноземних працівників. Окремим питанням залишається формування ефективних механізмів залучення коштів трудових мігрантів в українську економіку саме для інвестиційних цілей, розробка спеціальних державних програм та роль органів місцевого самоврядування для мотивації та заохочення вкладання своїх заощаджень.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Лібанова Е.М. Зовнішні трудові міграції українців: масштаби, причини, наслідки. *Демографічні процеси*. 2018. № 2(33). С. 10–26. DOI: <https://doi.org/10.15407/dse2018.02.11>
2. Міжнародна організація з міграції. URL: <https://ukraine.iom.int/uk/dani-ta-resursy>
3. Підрахували лепту українських заробітчан в зростання економіки Польщі. URL: <https://news.finance.ua/ua/news/-/474603/pidrahuvay-leptu-ukrayinskykh-zarobitchan-v-zrostannya-ekonomiky-polshhi>
4. Canada Immigration Levels Plan 2022–2024. CanadaVisa: веб сайт. URL: <https://www.canadavisa.com/canada-immigration-levels-plans.html>
5. Гайдучський А.П. Міграноміка як стратегія успішного розвитку країни у XXI столітті. *Ринок праці та зайнятість населення*. 2017. 4(53). С. 28–38. URL: <https://ipk.edu.ua/wp-content/uploads/2019/09/4-2017.pdf>

REFERENCES:

1. Libanova E.M. (2018) Zovnishni trudovi mihratsii ukrainsiv: masshtaby, prychny, naslidky [External labor migration of Ukrainians: scale, causes, consequences]. *Demohrafichni protsesy*, 2(33). 10–26. DOI: <https://doi.org/10.15407/dse2018.02.11>
2. Mizhnarodna orhanizatsiia z mihratsii [International Organization for Migration]. Available at: <https://ukraine.iom.int/uk/dani-ta-resursy>
3. Pidrahuvay leptu ukrainskykh zarobitchan v zrostannia ekonomiky Polshchi [Calculated the contribution of Ukrainian workers to the growth of the Polish economy]. Available at: <https://news.finance.ua/ua/news/-/474603/pidrahuvay-leptu-ukrayinskykh-zarobitchan-v-zrostannya-ekonomiky-polshhi>
4. Canada Immigration Levels Plan 2022–2024. CanadaVisa. Available at: <https://www.canadavisa.com/canada-immigration-levels-plans.html>
5. Gaidutskyi A.P. (2017) Mihranomika yak stratehiia uspishnoho rozvytku krainy u KhKhI stolitti [Migranomics as a strategy for successful development of the country in the XXI century]. *Rynok pratsi ta zainiatist naseleennia*, 4(53), 28–38. Available at: <https://ipk.edu.ua/wp-content/uploads/2019/09/4-2017.pdf>